

KOPAONIČKA ŠKOLA
PRIRODNOG PRAVA
SLOBODAN PEROVIĆ

Universitas Iuris
Naturalis Copaonici

MEĐUNARODNA NAUČNA
KONFERENCIJA

PRAVO NA PRAVDU - IZAZOVI SAVREMENOG DOBA

Zbornik radova 37. Susreta
Kopaoničke škole prirodnog prava
Slobodan Perović

Beograd, 2024. | Tom III

PRAVO NA PRAVDU – IZAZOVI SAVREMENOG DOBA
RIGHT TO JUSTICE – CHALLENGES OF MODERN AGE

Zbornik radova 37. Susreta Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović
Proceedings of the 37th Meeting of Kopaonik School of Natural Law – Slobodan Perović

Međunarodna naučna konferencija, 13. – 17. decembar 2024.

International Scientific Conference, 13 - 17 December 2024

Izdavač/Publisher

Kopaonička škola prirodnog prava – Slobodan Perović
Patrijarha Gavrila 12, Beograd

E-mail: office@kopaonickaskola.rs

www.kopaonikschool.org

Glavni i odgovorni urednik/Editor-in-Chief

Prof. dr Jelena S. Perović Vujačić

Predsednik Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović
President of the Kopaonik School of Natural Law – Slobodan Perović

Sekretar/Secretary

Andrea Nikolić

Uređivački odbor/Editorial Board

Prof. dr Đorđe Đorđević, Prof. dr Nataša Delić, Dr Hajrija Mujović, Mr Gordana Petković, Prof. dr Edita Kastratović, Dr Božidar Otašević, Prof. dr Milan Škulić, Prof. dr Olga Jović-Prlainović, Dr Uroš Novaković, Prof. dr Dobrosav Milovanović, Prof. dr Zoran Lončar, Prof. dr Zorica Vukašinić Radojičić, Dr Christa Jessel-Holst, Prof. dr Dragor Hiber, Akademik prof. dr Zoran Rašović, Prof. dr Nikola Mojović, Prof. dr Nina Planojević, Prof. dr Gordana Ilić-Popov, Akademik prof. dr Mirko Vasiljević, Dr Dragiša Slijepčević, Miroslav Nikolić, Jasminka Obućina, Dr Mirjana Glintić, Prof. dr Jelena S. Perović Vujačić, Dr Thomas Meyer, Dr Nataša Hadžimanović, Prof. dr Stojan Dabić, Prof. dr Mirjana Radović, Predrag Trifunović, Prof. dr Ljubinka Kovačević, Dimitrije Milić, Prof. dr Sanja Danković Stepanović, Dr Đorđe Krivokapić, Andrea Nikolić, Prof. dr Gordana Stanković, Prof. dr Gian Antonio Benacchio, Prof. dr Ivana Krstić, Akademik prof. dr Radovan Vukadinović, Dr Jelena Vukadinović Marković, Prof. dr Gordana Vukadinović, Prof. dr Saša Bovan, Prof. dr Vladan Petrov

Međunarodni naučni odbor/International Scientific Committee

Prof. dr Xavier Blanc-Jouvan (Professor emeritus, University of Paris I Panthéon-Sorbonne, France), Prof. dr Rajko Kuzmanović (President of the Academy of Sciences and Arts of Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina), Prof. dr Alfredo Ferrante (University of Pavia, Italy), Prof. dr Francesca Fiorentini (University of Trieste, Italy), Prof. dr Vlado Kambovski (Macedonian Academy of Sciences and Arts, North Macedonia), Prof. dr Aleksandra Maganić (Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia), Prof. dr Mateja Durovic (King's College London, UK)

Kompjuterska obrada/Pre-print
Miodrag Panić

Dizajn korica/Cover design
Uroš Živković

Tiraž/Number of Copies: 500

Štampa/Print

FUTURA, Novi Sad

ISBN-978-86-81956-28-1 (serija) / ISBN-978-86-81956-26-7

Radovi u ovom Zborniku podležu anonimnoj recenziji od strane dva recenzenta. Ocene iznesene u člancima objavljenim u ovom Zborniku lični su stavovi njihovih autora i ne izražavaju stavove uredništva ni institucija u kojima su autori zaposleni. Svi radovi u ovom Zborniku se objavljuju po pozivu, a njihovi autori imaju svojstvo pozvanih predavača na konferenciji.

ČETVRTA KATEDRA

**PRAVO
NA INTELEKTUALNU
TVOREVINU**

**Prava intelektualne svojine;
Pravo informaciono komunikacionih tehnologija**

UTICAJ GENERATIVNE VEŠTAČKE INTELIGENCIJE NA UGOVORNO PRAVO: PRAVNI IZAZOVI I ETIČKA PITANJA

Brz razvoj generativne veštačke inteligencije (VI) predstavlja revoluciju u više oblasti društvenog života, uključujući pravnu sferu i ugovorno pravo. Ovaj rad istražuje pravne izazove koji se javljaju u procesu zaključivanja ugovora uz upotrebu VI, fokusirajući se na autonomno delovanje VI i njegove pravne posledice. U okviru predugovornih i postugovornih faza, ističu se nedostaci u transparentnosti i pravičnosti koje VI može doneti, uz naglašavanje potrebe za razvojem pravnih i etičkih standarda koji bi obezbedili sigurnu primenu ove tehnologije. Tradicionalno ugovorno pravo zasniva se na principima autonomije volje, jednakosti strana i saglasnosti njihove volje. Ključno pitanje je: da li VI, kao sistem bez svesti i sposobnosti samostalnog odlučivanja, može biti strana u ugovoru? U ovom kontekstu, VI može biti alat za pomoć u pripremi, izradi ili analizi ugovora, ali ne može doneti odluke o suštinskim elementima ugovora. Trenutni pravni okvir nije dovoljan da pokrije izazove koje donosi VI, pa tako problemi vezani za transparentnost, odgovornost i pravednost ostaju aktuelni i moraju se rešavati u budućim pravnim normama. Integracija VI u ugovorno pravo mora biti pažljivo razmatrana kako bi se iskoristile njene prednosti, uz očuvanje pravne sigurnosti i etike.

Ključne reči: *veštačka inteligencija, ugovor*

TEHNOLOŠKI RAZVOJ I PRAVNI IZAZOVI

Veštačka inteligencija (VI) se definiše kao sistem zasnovan na mašinskom učenju,¹ koji u skladu sa određenim ciljevima definisanim od strane čoveka, može

Prof. dr Igor Kambovski, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta „Goce Delčev“, Štip, e-mail: igor.kambovski@ugd.edu.mk.

¹ Martin Ebers, *Artificial Intelligence, Contracting and Contract Law: An Introduction, Contracting and Contract law in the Age of Artificial Intelligence* (eds Martin Ebers, Cristina Poncio, and Mimi Zou), Hart Publishing, 2022, 19.

da kreira predviđanja, preporuke ili odluke koje imaju uticaj na realne ili virtuelne situacije. Ova definicija podrazumeva sposobnost kompjutera ili kompjuterski kontrolisanih robota da izvršavaju zadatke koji se obično povezuju sa inteligentnim bićima. VI se odnosi na razvoj sistema koji su nadareni intelektualnim procesima karakterističnim za ljude, uključujući sposobnosti kao što su rasuđivanje, interpretacija značenja, generalizacija i učenje iz prethodnog iskustva. Od pojave i razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologija i kompjutera, dokazano je da računari mogu biti programirani da izvršavaju složene zadatke, kao što su otkrivanje dokaza za matematičke teoreme ili igranje šaha, sa visokom preciznošću i uspešnosti. I pored napretka u kompjuterskoj obradi i kapacitetu memorije, još uvek ne postoje programi koji mogu da odgovore na celokupnu ljudsku fleksibilnost u širim domenima ili u zadacima koji zahtevaju značajno svakodnevno znanje. Međutim, postoje programi koji su dostigli performanse slične onima koje postižu ljudski eksperti u specifičnim oblastima, što čini VI značajnom u aplikacijama kao što su medicinska dijagnoza, kompjuterski pretraživači, prepoznavanje glasovnih ili rukopisnih podataka, kao i čet-botovi. U svojoj najjednostavnijoj formi, VI kombinuje računarske nauke i obimne baze podataka kako bi omogućila rešavanje problema. Podsystemi VI, kao što su mašinsko učenje i duboko učenje,² često se povezuju sa ovom tehnologijom, i ona obuhvata algoritme koji stvaraju ekspertne sisteme za predviđanja ili klasifikacije na osnovu ulaznih podataka.

Od svog pojavljivanja, VI je prošla kroz mnoge cikluse razvoja, i iako se neki od ovih koncepata možda danas čine zastarelim ili rudimentarnim, objavljivanje ChatGPT³ od strane OpenAI smatra se značajnim napretkom i prekretnicom u njenom razvoju. U međuvremenu, stručna i laička javnost razvila je različite analize i teorije u vezi sa VI, koje variraju od teološko-optimističkih do naučno-fantastičnih i apokaliptičnih perspektiva, ali preovladavaju pozitivistička stanovišta da povećana upotreba VI može dovesti do humanijeg, korisnijeg i svesnijeg čovečanstva. Iskorišćavanje VI za izvršavanje uobičajenih ili repetitivnih zadataka u svakodnevnom životu moglo bi da omogućiti ljudima da se posvete kreativnijim aplikacijama i aktivnostima, kako u radu tako i u svakodnevnom životu.

Razvoj veštačke inteligencije (VI) predstavlja jednu od najznačajnijih tehnoloških revolucija našeg vremena. Njen brzi napredak zahteva temeljnu pravnu

² Christian Janiesch, Patrick Zschech, Kai Heinrich, Machine learning and deep learning. *Electron Markets* 31, 2021, 685–695, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12525-021-00475-2#citeas>, 22. 9. 2024.

³ Tianyu Wu, Shizhu He, Jingping Liu, Siqi Sun, Kang Liu, Qing-Long Han, and Yang Tang, „A brief overview of ChatGPT: The history, status quo and potential future development“, *IEEE/CAA J. Autom. Sinica*, No. 5, Vol. 10, May 2023, 1122–1136, <https://www.ieee-jas.net/en/article/doi/10.1109/JAS.2023.123618>, 27. 9. 2024.

analizu, posebno u domenu ugovornog prava. VI je proizvod decenija istraživanja, koji je evoluirao od jednostavnih algoritama koji su obavljali zadate operacije, do autonomnih sistema sposobnih za donošenje odluka. Ova tehnologija utiče na mnoge sektore, uključujući zdravstvo, trgovinu i industriju, ali za pravnu teoriju i praksu posebno je značajan njen uticaj na pravni sistem. Istorijski gledano, svaka velika tehnološka promena nosila je sa sobom nove pravne izazove. Od pronalaska štamparske mašine, do digitalne ere koja je zahtevala razvoj novih pravnih okvira u vezi sa zaštitom podataka ili autorskih prava, pravo se uvek menjalo u skladu sa tehnološkim napretkom. VI sada pokreće slične izazove, koji utiču i na ugovorno pravo, pojavom autonomnih pravnih radnji. Danas, VI se koristi ne samo za analizu pravnih tekstova i brže rešavanje sudskih sporova već i za kreiranje i upravljanje ugovorima. Međutim, sa povećanom primenom VI u pravu, pojavljuju se ozbiljni pravni i etički izazovi. Može li VI biti pravni subjekt? Kako pravno regulisati sistem koji ima sposobnost donošenja odluka bez ljudske intervencije? Ovi izazovi zahtevaju duboku pravnu analizu i razvoj novih pravnih instituta.

VEŠTAČKA INTELIGENCIJA I UGOVORNO PRAVO: DEFINISANJE PROBLEMA

Tradicionalno ugovorno pravo počiva na principima slobode volje, susreta volja i namere strana da stvore prava i obaveze. Osnovno pitanje u kontekstu VI je: Da li sistem koji nema svest ili sposobnost za donošenje samostalnih odluka u skladu sa ljudskim rasuđivanjem može biti strana u ugovoru? Naime, ugovorni odnosi podrazumevaju postojanje namere strana, na osnovu čega se postavlja pitanje da li sistem VI može formirati takvu nameru. U ugovornom pravu, volja stranaka se tumači na osnovu razumnog očekivanja, što znači da ugovor postoji ako su strane postigle saglasnost volja o bitnim elementima ugovora. U ovom kontekstu, VI može delovati kao alat koji pomaže u izradi ugovora, ali ne može samostalno donositi odluke o suštinskim elementima ugovora. U tradicionalnoj pravnoj teoriji, ugovorni odnosi se regulišu strogim pravilima koja zahtevaju eksplicitnu volju stranaka. Ako se VI koristi u procesu pregovaranja i izrade ugovora, postavlja se pitanje – da li ona zaista izražava volju stranaka ili samo automatizuje proces? Pravna doktrina još nije dala konačan odgovor na pitanje da li VI može imati status pravnog subjekta, što stvara značajne izazove u pogledu njene primene u ugovornom pravu. Jedan od mogućih odgovora na ovaj izazov je primena VI kao agenta, zastupnika, koji deluje u ime stvarnih ugovornih strana. U tom slučaju, VI bi delovala kao predstavnik koji izvršava naloge stranaka, ali ne bi imala autonomiju u donošenju odluka.

Osnovni princip ugovornog prava je da strane moraju uživati pravu ugovornu slobodu, potpuno informisane o svojim pregovaračkim pozicijama i potpuno autonomne u donošenju odluka. Ipak, trenutni pravni okvir nije dovoljno spreman da se nosi sa promenama i izazovima koje uvode VI sistemi. VI ima kapacitet da kreira sveobuhvatne klauzule i dokumente sa izvanrednom efikasnošću, što postaje zabrinjavajuće zbog pojave asimetrija koje mogu omogućiti određenim stranama da manipulišu ugovorima u svoju korist. Dobro osmišljene klauzule mogu prikriti važne uslove i povrede, čime se ugrožava autonomija uključenih strana. Dok su složeni ugovori oduvek postojali, sposobnosti VI bi mogle učiniti takve ugovore prividno jednostavnijim i uobičajenijim, potencijalno naškodivši nevinoj strani ograničavajući njena prava i mogućnosti u pogledu eventualne naknade štete.

PRAVNI IZAZOVI U PREDUGOVORNOJ FAZI: ANALIZA I PRIPREMA UGOVORA

Veštačka inteligencija (VI) predstavlja značajan napredak u oblasti tehnologije, nudeći nove mogućnosti za automatizaciju i optimizaciju procesa u različitim sferama, uključujući pravne poslove i usluge. U kontekstu pravnih izazova, posebno u analizi i pripremi ugovora, VI nudi efikasne alate koji mogu poboljšati preciznost i brzinu rada. Veštačka inteligencija može biti posebno korisna u predugovornoj fazi, gde njene sposobnosti za analizu podataka mogu značajno ubrzati proces pregovora i pripremu ugovora. Na primer, VI može analizirati velike baze podataka i izvući najrelevantnije informacije koje mogu uticati na uslove ugovora. Ovo uključuje prepoznavanje obrazaca u sličnim ugovorima, identifikaciju anomalija i standardizaciju određenih klauzula. Jedna od ključnih prednosti korišćenja VI u predugovornoj fazi je njena sposobnost da automatizuje procese koji bi inače zahtevali značajno vreme i resurse. Međutim, ova automatizacija nosi i određene rizike. Pitanje transparentnosti postaje veoma značajno – korisnici često ne znaju na osnovu kojih podataka ili obrazaca VI donosi svoje odluke.⁴ Ovo može dovesti do situacija u kojima su odluke VI diskriminatorne ili neadekvatne, ali se teško može utvrditi gde i kada je nastao problem. Rizici od pogrešne primene VI u predugovornoj fazi takođe mogu proizići iz nedostatka ljudskog nadzora. Iako VI može da upozori na moguće greške ili neprimenljive klauzule, ona nije u stanju da interpretira namere i volju stranaka na način na koji to čini čovek – pravnik. Ovo je posebno značajno u složenim pravnim

⁴ Meenu Gupta, „The Impact of Artificial Intelligence on Contract Law: Challenges and Opportunities“, *Indian Journal of Law*, No. 1, Vol. 2, March 2024, 24–31, https://www.researchgate.net/publication/381893636_The_Impact_of_Artificial_Intelligence_on_Contract_Law_Challenges_and_Opportunities, 28. 9. 2024.

sistemima gde različite pravne norme mogu biti primenjene u zavisnosti od konteksta.⁵ Analiza ugovora podrazumeva pregled i tumačenje pravnih tekstova kako bi se identifikovale ključne klauzule, potencijalne nedoslednosti i rizici. VI može automatizovati ove procese koristeći algoritme mašinskog učenja i obrade prirodnog jezika. Međutim, postoji nekoliko pravnih izazova.

1. Nedostatak transparentnosti – algoritmi koji stoje iza sistema VI mogu biti složeni i nejasni, što otežava razumevanje kako su određeni zaključci doneti. 2. Pristrasnost podataka – sistemi VI zavise od podataka kojima su hranjeni i na kojima su obučeni. Ako su podaci pristrasni, to može dovesti do nepravilnih ili neetičkih zaključaka u analizi i kreiranju ugovora. 3. Pravna odgovornost – u slučaju da sistem VI napravi grešku u analizi ugovora, pitanje odgovornosti postaje komplikovano. Da li je odgovornost na pravniku koji koristi VI, programeru VI sistema, ili nekom drugom?

Priprema ugovora zahteva ne samo tehničku preciznost već i razumevanje pravnih principa i etičkih standarda. Korišćenje VI u ovom procesu može dovesti do: a) ubrzanja procesa – VI može automatizovati izradu ugovora, smanjujući vreme potrebno za pripremu složenih ugovora; b) povišene efikasnosti – upotreba šablona i prethodno uvedenih ključnih odredbi može dovesti do bolje strukturiranih ugovora; c) rizika u kontekstu pravne sigurnosti – kako se VI sistemi razvijaju i unapređuju, važno je osigurati da rezultati budu pravno validni i da ne dovode do neočekivanih pravnih posledica.

Upotreba VI u analizi i pripremi ugovora nudi značajne prednosti u pogledu efikasnosti i brzine. Ipak, za uspešnu integraciju VI u pravnu praksu, neophodno je osigurati transparentnost, adekvatno upravljanje podacima i jasno definisanje pravne odgovornosti. Samo tako možemo iskoristiti puni potencijal VI u pravu, istovremeno čuvajući pravnu sigurnost i etiku.

AUTONOMNO UGOVARANJE I UGOVORNE OBAVEZE

Autonomni sistemi veštačke inteligencije imaju potencijal da značajno promene način na koji se ugovori zaključuju i sprovode. Ipak, jedno od najvećih pitanja jeste – kako regulisati pravne posledice ugovora koje su sklopile dve autonomne VI? Postoje dva pravca mišljenja: jedan koji smatra da VI treba da bude tretirana kao alat u rukama ljudi, i drugi koja smatra da VI može imati određeni stepen pravnog subjektiviteta,⁶ što je prilično radikalno stanovište,

⁵ *Ibidem.*

⁶ Soliu Jamiu Ishola, *The Impact of Artificial Intelligence on Contract Law: A Legal Analysis*, July 10, 2024, 5, <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/4891306.pdf?abstractid=4891306&mirid=1&type=2>, 21. 9. 2024.

suprotno pravnoj tradiciji. Algoritamski sistem za donošenje odluka može se definisati kao kompjuterski proces koji donosi odluke samostalno ili podržava ljudsko odlučivanje. Ponekad algoritam odlučuje na potpuno automatski način. Na primer, filter za spam za e-pošti može potpuno automatski filtrirati spam poruke iz prijemnog foldera korisnika. Ponekad ljudi donose odluke uz pomoć algoritma, i takve odluke su delimično automatske. Tako, na osnovu procene kreditne sposobnosti klijenta od strane sistema za veštačku inteligenciju, službenik u banci može odlučiti da li klijent može da pozajmi novac od banke. U procesu sklapanja ugovora, neophodno je napraviti razliku između odluka donetih na osnovu algoritma koje su potpuno automatizovane i onih koje su samo delimično automatizovane. Ovo je važno zbog utvrđivanja odgovornosti u slučaju povrede ugovornih obaveza i zbog načina na koji se mogu napraviti promene u sistemu za automatsko odlučivanje, kako se takve greške ne bi događale u budućnosti. U algoritamskim sistemima za donošenje odluka sa delimičnim ljudskim učešćem, postoji tendencija minimiziranja nečije odgovornosti jednostavnim praćenjem preporuka kompjutera. Ovaj fenomen se naziva automatska pristrasnost.⁷ Sistemi za VI zasnovani na pristrasnim informacijama mogu izazvati algoritamsku diskriminaciju, odnosno diskriminatorne algoritamske odluke ili ponašanja. Ako sistem za VI uči na osnovu prethodnih podataka baziranih na diskriminatornim odlukama, tada on sam može donositi diskriminatorne odluke na osnovu „feedback ciklusa“, odnosno može ugroziti principe ugovornog prava koji se odnose na jednakost strana i autonomiju volje.

Formiranje ugovora zahteva validnu ponudu i njeno prihvatanje. VI služi kao sredstvo za ugovaranje, slično elektronskim ugovorima gde se međusobni sporazumi ostvaruju putem interneta. Međutim, korišćenje autonomnih sistema VI za formiranje ugovora pokreće zabrinutost u vezi sa validnošću ponuda ili prihvatanja koja se vrše bez izričitog znanja i saglasnosti strana o specifičnostima ugovora. U slučaju kada VI deluje u ime jedne strane kao zastupnik, pitanje volje i name-re se rešava tako što je volja stvarnog zastupanog subjekta presudna za validnost ugovora. Međutim, u slučaju kada dve autonomne VI ulaze u ugovor bez ljudske intervencije,⁸ postavlja se pitanje ko snosi odgovornost za greške ili neuspehe u izvršenju ugovora. Jedan od načina za rešavanje ovog pitanja je uvođenje novih

⁷ Eirini Ntoutsis, Pavlos Fafalios, Ujwal Gadiraju, *et al.*, Bias in data-driven artificial intelligence systems – An introductory survey, WIREs Data Mining and Knowledge Discovery published by Wiley Periodicals, 2020. <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/widm.1356>, 27. 9. 2024.

⁸ Veštačka inteligencija je prvi put pregovarala o ugovoru – a nijedan čovek nije bio uključen, <https://www.tech-lifestyle.com/trendovi/vestacka-inteligencija-je-prvi-put-pregovarala-o-ugovoru-a-nijedan-covek-nije-bio-uključen/>, 27. 9. 2024.

pravnih mehanizama koji bi regulisali odgovornost za autonomne VI, kao što su osiguranja za rizike od grešaka VI.

Pravna namera je ključna za formiranje ugovora, jer odražava zajedničke ciljeve strana. Dok ljudi poseduju sposobnost izjavljivanja namere, VI nema tu sposobnost. Ako VI deluje kao zastupnik principala, pravna namera principala može se priznati u ugovoru. Međutim, kada se dve autonomne VI upuste u ugovaranje, postavlja se pitanje: Kako uspostavljaju sastanak i saglasnost volja? I kako se vrši identifikacija nedostataka u pristanku? Ugovori zaključeni zabludom i prevarom su rušljivi ili relativno ništavi po izboru oštećene strane.⁹ Međutim, primena ove doktrine u kontekstu VI je složena, posebno ako VI poseduje implicitno znanje o ugovoru. Sa pojavom samoučećih VI, postaje moguće kreirati i uvesti lažno implicitno znanje. Identifikacija izvora „prevarantskog“ ponašanja u VI sistemima predstavlja značajan izazov za sudove. Dok se odgovornost za zabludu ili prevaru može pripisati ljudskom vlastodavcu kada VI deluje kao agent, implicitna prevara VI komplikuje situaciju, jer je gotovo nemoguće pratiti izvor takvog znanja i odlučivanja. Pored toga, greške u ugovaranju mogu dodatno komplikovati pravne postupke i posledice. Greška može biti jednostrana ili bilateralna, sa različitim implikacijama u pogledu važenja ugovora. Odgovornost za štetu proizašlu iz jednostrane greške VI postavlja pitanje o odgovornosti programera i organizacija koje koriste neispravne sisteme VI.

Ali, opet se pitamo: Ko će biti odgovoran za ograničavanje autonomije strana (ili jedne strane) u slučaju da sistem VI deluje sam? Kako se može identifikovati da li je program namerno pogrešno kodiran ili je softver VI formirao pravno mišljenje na osnovu podskupa podataka koje je ranije primio i od kojih je učio? Da li će glavna kompanija koja koristi sistem VI biti odgovorna, ili je osoba odgovorna za upravljanje VI napravila grešku, ili je sam sistem VI kriv?

ETIČKE DIMENZIJE: TRANSPARENTNOST I ODGOVORNOST

Važan aspekt primene VI u ugovornom pravu su etički izazovi, posebno u pogledu transparentnosti, odgovornosti i pravednosti. Jedna od glavnih briga je kako osigurati da VI ne diskriminiše ili ne postupa nepravedno prilikom analize podataka i donošenja odluka. VI uči iz podataka koji su joj dati na obradu, ali ako su ti podaci pristrasni ili nepotpuni, VI će samo replicirati i multiplicirati te greške i donositi pogrešne odluke. Pored pozitivnog prava, univerzalna poslovna, etička i moralna pravila i standardi igraju značajnu ulogu u zaštiti osnovnih ljudskih,

⁹ Danica Popov, „Prevara kao razlog rušljivosti pravnog posla“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, tom 1, 2019, 105–118, https://zbornik.pf.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2019/01/doi_10.5937_zrpfns42-0060.pdf, 24. 9. 2024.

ali i individualnih subjektivnih prava. Informatička revolucija izazvala je drastične promene u društvu, što nameće potrebu da se pravo prilagodi i razvija u skladu sa novim oblicima ponašanja pravnih subjekata. Tehnološke promene, po svojoj prirodi, su dinamične i stalne, što stvara izazov za pozitivno pravo, koje ne može da reaguje istom brzinom. Ovde na scenu stupaju univerzalni poslovni, etički i moralni standardi, koje usvajaju poslovna i profesionalna udruženja, kao i razne nacionalne i međunarodne organizacije.¹⁰ Ova pravila ponašanja mogu biti usvojena sa odgovarajućom dinamikom i poštovanjem najviših profesionalnih i etičkih standarda. Specifičan primer ove dinamike je kodeks pravila namenjen inženjerima koji rade na razvoju softvera za veštačku inteligenciju.¹¹ Takvi kodeksi ne samo da predstavljaju vredan resurs, već i indikator za buduće promene u pozitivnim pravnim propisima, u cilju obezbeđivanja okvira i smernica za razvoj, implementaciju i upotrebu pouzdane i odgovorne VI. Veštačka inteligencija treba da se koristi za dobrobit cele zajednice, a ne za pojedinačne interese. Međutim, u svetu globalne politike i ekonomije, kao i s obzirom na kompleksnost ljudske prirode, bilo bi naivno oslanjati se isključivo na spontano i dobrovoljno etičko ponašanje pojedinaca i korporacija. Postojeće regulative, kao i sva buduća normativna rešenja, moraju biti odgovarajuće primenjene kako bi usmeravale i regulisale naše ponašanje, osiguravajući time vladavinu prava i poštovanje zakona.

Etičke dileme takođe uključuju pitanje pravne i ugovorne odgovornosti. Ako VI napravi grešku u ugovornom procesu koja rezultira štetom za jednu ili obe strane, ko snosi odgovornost? Pravni sistemi širom sveta tek počinju da razvijaju pravne mehanizme koji bi regulisali odgovornost u slučaju grešaka VI, ali je očigledno da će ovo pitanje postati sve značajnije u budućnosti.

PRAVNI PROBLEMI I REŠAVANJE SPOROVA U KONTEKSTU PRIMENE VEŠTAČKE INTELIGENCIJE

Poslednjih godina, VI je pokazala značajan potencijal u pravnoj sferi, posebno u oblasti ugovora i rešavanja sporova. VI ima mogućnost da izvuče pravno održive zaključke u vezi sa postojećim ugovornim netačnostima i nedoslednostima.

¹⁰ Ethics of Artificial Intelligence-The Recommendation, <https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/recommendation-ethics>; Ethics Guidelines for Trustworthy Artificial Intelligence, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>; Building a Responsible AI: How to manage the AI Ethics Debate, <https://www.iso.org/artificial-intelligence/responsible-ai-ethics#:~:text=Transparency%3A%20AI%20systems%20should%20be,is%20developed%20and%20used%20responsibly,22.9.2024>.

¹¹ NSPE Position Statement No. 03-1774 – Artificial Intelligence <https://www.nspe.org/resources/issues-and-advocacy/professional-policies-and-position-statements/artificial-intelligence>, 28. 9. 2024.

Automatizovana VI može se primeniti u procesima rešavanja sporova, uključujući pregovore, posredovanje i arbitražu,¹² pri čemu se očekuje da će ovakav pristup biti izuzetno efikasan u pogledu troškova i vremena. Međutim, jedan od vidljivih nedostataka je prisustvo pristrasnih podataka u uzorcima na koje se VI sistem oslanja, kao i nedostatak subjektivnog ljudskog razumevanja u analizi složenih pravnih problema. Najpoznatija i najpopularnija platforma VI u ovom trenutku je ChatGPT, razvijen od strane OpenAI. Iako ovaj model nije specifično usmeren na pravnu oblast, njegova sposobnost da odgovara na pravna pitanja je izuzetna. Pravni dokumenti, uključujući složene sporazume i višedeljne klauzule, mogu se generisati u roku od nekoliko sekundi pomoću ovog softvera VI. Ova brzina i efikasnost stekli su mu zasluženu popularnost, čineći ga omiljenim alatom među studentima prava i pravnim praktičarima. ChatGPT-4 predstavlja najnoviju tehnologiju dizajniranu za generisanje tekstova nalik ljudskom. Automatizacija, u kontekstu pravne prakse, može biti isplativa i doprineti poboljšanoj produktivnosti, a istovremeno zadržati zadovoljstvo klijenata. Ipak, upotreba VI u ugovornom pravu predstavlja stalnu borbu između potencijala i stabilnosti i pravne sigurnosti. Iako VI ima jedinstvene mogućnosti, osnova trenutnog pravnog sistema počiva na stabilnosti koju pruža teorija i principi tradicionalnog ugovornog prava. Iako VI pokazuje potencijal za povećanje efikasnosti i preciznosti u procesu kreiranja ugovora, primena ovih tehnologija u ključnim elementima važećeg ugovora mora se sprovesti sa oprezom. VI može izraditi, pregledati, analizirati i dati preporuke za ugovore u kratkom vremenskom periodu; međutim, problemi povezani sa nedostatkom transparentnosti, odgovornosti i pravednosti u upravljanju životnim ciklusom ugovora i dalje ostaju aktuelni i potrebno ih je rešiti u budućem razvoju pravnih normi.

ZAKLJUČAK: KUDA VODI BUDUĆNOST?

Primena VI u ugovornom pravu je tek na početku, ali je jasno da će njen uticaj biti veliki i dalekosežan. Kako tehnologija bude napredovala, tako će i pravni sistemi morati da se prilagođavaju i razvijaju nove pravne norme koje će omogućiti sigurnu i pravedno regulisanu primenu VI u ugovornim odnosima. Međunarodna saradnja će biti ključna u stvaranju jedinstvenih standarda i pravnih pravila koji će regulisati upotrebu VI na globalnom nivou.

¹² Principles Supporting the Use of AI in Alternative Dispute Resolution, <https://go.adr.org/rs/294-SFS-516/images/Principles%20Supporting%20the%20Use%20of%20AI%20in%20Alternative%20Dispute%20Resolution.pdf>, 22. 9. 2024.

Regulisanje, kao i predviđanje i upravljanje budućim tehnološkim iskoracima, predstavlja složen i multidisciplinarni izazov. Proces stvaranja prava je komplikovan i spor, dok se tehnološka dostignuća razvijaju eksponencijalnom brzinom. Ovo postavlja ključno pitanje: da li pravo može da prati dinamične promene i napredak u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija? Svaki novi zakon koji uređuje odnose koji proizlaze iz upotrebe novih tehnologija brzo zastareva, što podrazumeva potrebu za revizijom i izmenama, što može postati beskonačan repetitivan proces. Ova situacija dovodi do stvaranja pravnih normi koje, kako bi ostale aktuelne i relativno trajne, često moraju biti formulisane preširoko ili neprecizno, što smanjuje pravnu sigurnost i negativno utiče na poverenje učesnika u pravnom prometu, trgovini, društvenim mrežama i drugim komunikacijama i transakcijama koje se obavljaju putem novih tehnologija. Tehnološka dostignuća stvaraju praktične standarde mnogo brže nego što pravo može da ih reguliše. Zbog toga, *de facto*, standard postaje norma pre nego što pravni okvir formalno potvrdi taj standard.

Pravna regulativa u oblasti VI treba da usvoji humanistički pristup, nastojeći da se spreči – koliko je to moguće – dehumanizaciju koju razvoj tehnologije može izazvati. Potrebno je uspostaviti pravni okvir koji osigurava da VI funkcioniše na siguran i razumljiv način, bez ugrađene (ili nasleđene) diskriminacije i bez njene upotrebe kao alata za manipulaciju. Sa aspekta efikasnosti buduće regulative, kritično je da svaki novi pravni instrument bude u skladu sa postojećim pravnim okvirima i standardima. S obzirom na dinamiku tehnološkog napretka i njegovu nepredvidivost, važno je da budući zakoni o VI budu formulisani na način koji će im omogućiti maksimalnu fleksibilnost u adaptaciji na promene. Izazov je uspostavljanje mehanizama kontrole za visokorizične sisteme VI, uz maksimalno poštovanje ljudskih prava. Evropska unija ima ambiciju da postane globalni lider u stvaranju sigurnog okruženja za upotrebu VI. Ostvarenje ovog cilja podrazumeva i razvoj odgovarajuće etičke i pravne osnove za razvoj i korišćenje proizvoda i usluga zasnovanih na tehnologijama VI. U poslednjih nekoliko godina, u okviru EU i Saveta Evrope, usvojen je značajan broj dokumenata, preporuka, deklaracija i predloga koji imaju za cilj podizanje svesti o uticaju VI u svim sferama društvenog života, kroz stvaranje odgovarajućeg pravnog okvira zasnovanog na obavezujućim i neobavezujućim normama.

Pravilan pristup zaštiti ljudskih prava u kontekstu proizvoda i usluga zasnovanih na tehnologijama VI obuhvaćen je Zakonom EU o veštačkoj inteligenciji iz 2024. godine.¹³ Stoga, zakonodavna rešenja uključena u pomenutu regulativu EU predstavljaju osnov za regulisanje ovog pitanja u nacionalnim okvirima zemalja članica EU, kao i u mnogim drugim državama.

¹³ The AI Act, <https://artificialintelligenceact.eu/>, 28. 9. 2024.

Prof. Dr. IGOR KAMBOVSKI
Full professor, Faculty of Law
University „Goce Delčev“, Štip

THE IMPACT OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON CONTRACT LAW: LEGAL CHALLENGES AND ETHICAL ISSUES

Summary

The rapid development of generative artificial intelligence (AI) is revolutionizing various aspects of societal life, including the legal field and contract law. This paper explores the legal challenges that arise in the process of contract formation involving AI, focusing on the autonomous actions of AI and their legal implications. In both the pre-contractual and post-contractual phases, the lack of transparency and fairness introduced by AI is highlighted, emphasizing the need to develop legal and ethical standards to ensure the safe application of this technology. Traditional contract law relies on the principles of party autonomy and mutual consent. The key question is whether AI, as a system without consciousness and independent decision-making capacity, can be a party to a contract. In this context, AI may serve as a tool to assist in preparing, drafting, or analyzing contracts, but it cannot make decisions regarding the essential elements of a contract. The freedom of contract requires that the parties are fully informed of their negotiating positions, yet the current legal framework is not fully equipped to address the challenges posed by AI, leaving issues of transparency, responsibility, and fairness unresolved and requiring attention in future legal norms. The integration of AI into contract law must be carefully considered to harness its advantages while preserving legal certainty and ethics.

Key words: artificial intelligence, contract

Literatura

- Ebers M, „Artificial Intelligence, Contracting and Contract Law: An Introduction“, *Contracting and Contract law in the age of Artificial Intelligence* (eds Ebers M., Poncio C., Zou M.), Hart Publishing, 2022.
- Gupta M., „The Impact of Artificial Intelligence on Contract Law: Challenges and Opportunities“, *Indian Journal of Law*, No. 1, Vol. 2, March 2024, https://www.researchgate.net/publication/381893636_The_Impact_of_Artificial_Intelligence_on_Contract_Law_Challenges_and_Opportunities.
- Jamiu Ishola S., „The Impact of Artificial Intelligence on Contract Law: A Legal Analysis“, July 10, 2024, <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/4891306.pdf?abstractid=4891306&mirid=1&type=2>.
- Janiesch C., Zschech P., „Kai Heinrich, Machine learning and deep learning“, *Electron Markets*, No. 31, 2021, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12525-021-00475-2#citeas>.
- Ntoutsis E., Fafalios P., Gadiraju U., *et al.*, „Bias in data-driven artificial intelligence systems – An introductory survey“, *WIREs Data Mining and Knowledge Discovery published by Wiley Periodicals*, 2020, <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/widm.1356>.

- Popov D., „Prevara kao razlog rušljivosti pravnog posla“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, tom 1, 2019, https://zbornik.pf.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2019/01/doi_10.5937_zrpfns42-0060.pdf.
- „Veštačka inteligencija je prvi put pregovarala o ugovoru – a nijedan čovek nije bio uključen“, *Tech Lifestyle*, 2024, <https://www.tech-lifestyle.com/trendovi/vestacka-inteligencija-je-prvi-put-pregovarala-o-ugovoru-a-nijedan-covek-nije-bio-uključen/>.
- Wu T., He S., Liu J., Sun S., Liu K., Han Q-L., Tang Y., „A brief overview of ChatGPT: The history, status quo and potential future development“, *IEEE/CAA J. Autom. Sinica*, No. 5, Vol. 10, May 2023, <https://www.ieee-jas.net/en/article/doi/10.1109/JAS.2023.123618>.

STRUČNI RAD